

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları

F. Rezzan Ünalp¹

Özet

Dünya 1914 yılında savaşa girmemiş olsaydı "Ortadoğu nasıl olurdu?" sorusuna cevap vermek zordur. Ama Birinci Dünya Savaşı'nın bölge üzerinde büyük bir etkisi olduğu kesindir ve mirası bugüne kadar kalmıştır. Osmanlı Devleti Kasım 1914'te İttifak Devletlerinin safında savaşa girince, Arap Ortadoğu'su İngiltere ve Fransa'nın deniz aşırı savaş hedefleri arasına girmişti. İngiliz hedefleri arasında "Almanya'nın doğu ve batı Afrika kolonileri, Birleşik Krallık himayesinde bağımsız bir Arabistan, yine İngilizlerin kontrolünde Siyonistlere verilecek bir Filistin, bağımsız bir Ermenistan ve Boğazların uluslararası denetim altında olması yer alıyordu. Fransızlar için ise Ortadoğu'da hedef, Toroslardan Sina Yarımadası'na, Akdeniz'den Filistin'i kapsayarak çöle kadar uzanacak Büyük Suriye üzerinde nüfuz bölgesi kurmaktı. Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı sırasındaki paylaşım alanlarının en önemlisi Arap Orta Doğusuydu. Mayıs 1916'da gizli olarak imzalanan Sykes-Picot Antlaşmasına göre İngiliz ve Fransız nüfuz bölgeleri kuruluyordu. Buna göre Filistin uluslararası bir yönetim altına sokulacak, söz konusu idarenin ayrıntıları daha sonra Rusya, İtalya ve Hicaz Emiri Şerif Hüseyin ile görüşülerek belirlenecekti. Bu makalede Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne giden yolda önemli bir yeri olan Filistin-Suriye Cephesinde yaşanan muharebeler ve Türk ordusunun geri çekilişi stratejik ve taktik yönden ele alınacak, savaşın sonuçları bölgeye yönelik İngiliz politikaları kapsamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İngiliz, Filistin, Suriye, Gazze.

Turkish-British Struggle and its Consequences on the Sinai/Palestine-Syria Front during WWI.

Abstract

It is hard to answer to the question "What would the Middle-East look like?" if the world had not gone to war in 1914. But it is certain that WWI had a deep impact on the region and its legacy remains. When the Ottoman Empire joined the war on the Axis side in October 1914, the Arabian Middle East was included as an oversea target for the French and British. The British objectives included "Germany's east and west African colonies, a free Arabia under British mandate, and again, British controlled Palestine to be submitted to the Zionists, a free Armenia and the Turkish Straits (İstanbul and Çanakkale) to be controlled by an international committee. For the French, the aim was to have an area of influence over Greater Syria, stretching from the Taurus Mountains to the Sinai Peninsula, from the Mediterranean to Arabian Desert including lands of Palestine. From this point it is understood that the Arabian Middle East was the largest area of all to be divided. According to the Sykes-Picot agreement, which was secretly signed in 1916, French and British areas of influence were being built. For this purpose, Palestine was to be submitted for an international order, the details later to be discussed together with Russia, Italy and Sharif Hussein. In this paper, the battles that took place on the Palestine-Syria Front, which had a crucial role in the collapse of the Ottoman Empire, and the retreat strategy of the Turkish Army will be evaluated on a tactical basis. The consequences of the war will be approached from the perspective of the British agenda in the region.

Key Words: Ottoman, British, Palestine, Syria, Gaza.

¹ Doç. Dr.; Ufuk Üniversitesi Öğretim Üyesi. E-Mail: rezzanunalp@gmail.com

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı başladığında Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu coğrafya dolayısıyla stratejik önemi, çok tartışılan konuların başında geliyordu. Bunun nedeni, Türklerin Ortadoğu'nun iki kilit noktasında İngiltere'ye karşı tehdit teşkil etmesiydi. Bu noktalardan birincisi İngilizlerin Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan asker ve malzeme getirdiği Süveyş Kanalı, ikinci nokta ise Kraliyet Donanmasının en gelişmiş savaş gemilerinin yakıt kaynağı olan Basra Körfezi idi. Bu noktalara ilave olarak Osmanlı birlikleri İran sınırının hemen ötesindeki Abadan'da bulunan İngiliz petrol işletmelerine tehlikeli olacak derecede yakındılar.

İtilaf Devletleri'nin göz önünde bulundurdıkları bir başka tehlike de Osmanlı padişahının halife sıfatıyla İslam dünyasına cihat çağrısı yapmış olmasıydı. Oysaki Fransa kendine ait olan Kuzey Afrika topraklarından büyük miktarda asker toplarken, İngiltere'nin tek profesyonel yedek ordusunu oluşturan Hint Ordusu da yarımadanın kuzey batısındaki Müslüman toplumlardan alacağı askerlere dayanıyordu. Osmanlı Devleti'nin Rusya ile uzun bir sınırı vardı ve Rus orduları batı cephesinde Alman-Avusturya ordularının baskısı altındaydı. Son derece stratejik konumdaki İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını elinde bulunduran Osmanlı Devleti, Rusya'ya yardım etmek isteyen İngiliz ve Fransızların Karadeniz limanlarına geçmesini önlüyordu.

Dönemin İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener, Avrupa'daki cephelere gönderilen Hint Ordusu Süveyş Kanalı'nı geçinceye kadar Osmanlı Devleti ile savaşa girmekten kaçınılması gerektiğini biliyordu. Hindistan'ın kuzey-batı sınırındaki dağlarda çarpışmak üzere yetiştirilmiş Sihler, Dogralar, Belüciler, Jatlar, Pencap Müslümanları, Garwhaliler, Pathanlar ve Nepalli Gurkalar, aynı dönemde Fransa ile Belçika'nın çok farklı ve yabancı topraklarında savaşıyorlardı. İngiltere'nin savaş gücü için en kritik nokta olan Süveyş Kanalı'ndan hiçbir engele takılmadan geçmeleri önemliydi.

9 Kasım 1914'te İngiltere Başbakanı Herbert Asquit, Guildhall'de (Londra Belediye Binası) yaptığı konuşmada Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğinden söz etti. Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin kaderi artık İtilaf güçlerinin savaş hedefiyle çizilecekti. Nitekim İngiliz kabinesinde yer alan ilk Yahudi olarak tarihe geçen Herbert Samuel, Asquith'in konuşmasını yaptığı gün kabinedeki meslektaşları Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e yaptığı ziyarette Türkiye yenilgiye uğradığı takdirde Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması olasılığını düşünmeleri gerektiğini söyledi.²

Osmanlı İmparatorluğu 29 Ekim 1330'da (11 Kasım 1914) yayımlanan padişah iradesiyle savaş ilanında bulunup harbe girdiğinde³ Başkumandan Vekili Enver Paşa, 2'nci Ordu Kumandanı Cemal Paşa'ya; İngilizleri Mısır'da meşgul etmek, Batı cephesine sevk

² T. G. Fraser, *Modern Orta Doğu'nun Kuruluşu*, çev. Füsün Doruker, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2011, s. 57-62.

³ *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Nu:130, Belge:49, İstanbul, 2013, s.90.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

etmekte oldukları Hint kıtalarını Mısır’da alıkoymak ve Çanakkale’ye bir çıkarma kuvveti göndermelerine engel olmak amacıyla Süveyş Kanalı’na karşı bir taarruz yapmak istediğini söyledi. Bu iş için 6’ncı ve 2’nci Kolorduyu tahsis ettiğini, Alman heyetinden Kurmay Yarbay von Kress’i 8’inci Kolordu Kurmay Başkanlığına tayin ile Şam’a gönderdiğini, Bedevilerden yardımcı bir kuvvet vücuda getirmek için de teşebbüslerde bulunduğunu bildirdi. Bütün bu açıklamalardan sonra Enver Paşa, Cemal Paşa’dan hem Kanal seferini icra etmek hem Suriye’nin emniyetini temin etmek için 4’üncü Ordu Kumandanlığını üstlenmesini istedi. Enver Paşa’nın teklifini kabul eden Cemal Paşa, beraberindeki subaylarla birlikte 21 Kasım 1330’da (4 Aralık 1914) günü İstanbul’dan hareket etti.⁴

2-3 Şubat 1915 gecesini icra edilen Birinci Kanal Seferi, Türkler açısından başarısızlıkla sonuçlandı. 15-18 Ocak 1915’te Kanal’a yönelerek Birüssebi’yi terk etmiş olan ordugâh tam bir ay sonra 15 Şubat 1915’te tekrar Birüssebi’ye geri döndü.⁵ Birinci Kanal Seferinden sonra Çöl Kumandanlığı (Birinci Sefer Kuvveti) teşkil edildi ve 8’inci Kolordu Kurmay Başkanı olan Albay von Kressenstein, Kolordu Kumandanlığı yetkisiyle Çöl Kumandanlığına atandı. Çölde bırakılmış kıtalar, karargâhı İbin’de olan bu yeni teşkil edilen komutanlığın emrine verildi. Görevi, Kanal’a karşı taciz teşebbüslerini idare etmek ve çölde yapılacak Mısır seferi hazırlıklarını örtmek ve korumak olarak belirlenmişti.⁶

Bunsen Komitesi ve Sykes-Picot Antlaşması

Kanal Seferi Türkler açısından başarısızlıkla sonuçlanırken, aynı dönemde İngilizler ciddi olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun kaderini düşünmeye başlamışlardı. 1915 Mart ayında İngiliz Savaş Bakanı Kitchener, “*Arabistan’da kuzeyde Dicle ve Fırat vadilerinin sınırladığı ve Müslümanların en önemli kutsal kentleri olan Mekke, Medine ve Kerbela’yi kapsayan, İngiltere’nin koruması altında bir Arap krallığının kurulması bizim çıkarımıza olacaktır*” diyordu. Kitchener İngiltere’nin toprak sahibi olmayı ya da Hindistan’a giden yolu korumak amacıyla Akdeniz’den Basra Körfezi’ne kadar etki alanını genişletmeyi düşünmesi gerektiğine inanıyordu. İngiltere’nin neler yapması gerektiği konusunda ise kabinede genel bir fikir ayrılığı vardı. Başbakan H. Asquith, eğer Osmanlı toprakları için bir mücadele gerçekleşirse kendileri bir şeyler almadıkları takdirde İngiltere’nin görevini ihmal etmiş olacağını düşünüyordu. Savaş başladığında Mark Sykes, kendisi için Ortadoğu uzmanlığından yararlanabileceği bir iş aramaya girişti. 1914 yazında Churchill’e yazdığı bir mektupta Türkiye’de, Türkiye’ye karşı çalışabileceği bir iş istemiş, “*yerlileri ayaklandırabileceğini, ayanı kendi tarafına çekebileceğini*” bildirmişti. Ancak Churchill’in ona vereceği bir görev

⁴ Ali Fuad Erden, *Birinci Dünya Harbi’nde Suriye Hatıraları*, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul, 2003, s. 20-21.

⁵ Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 182-186.

⁶ Ali Fuad Erden, *a.g.e.*, s. 93.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

yoktu. Sykes, Yarbay Oswald Fitzgerald’la tanışması sonucu Kitchener’in çevresine katıldı. Fitzgerald, 1915 yılı başlarında Sykes’a Savaş Bakanlığı’nda görev verilmesini sağladı.⁷

1915 Nisanında hükümet, Sir Maurice de Bunsen başkanlığında bakanlıklar arası bir komite kurdu. İngiltere’nin Ortadoğu’daki istekleri konusunda İngiliz kabinesine öneri sunmak üzere Başbakan Asquith’in kurduğu bakanlıklar arası de Bunsen Komitesi, 8 Nisan 1915’te işe başladı. Komitede Başbakanlıktan, Deniz Kuvvetleri Bakanlığı’ndan, Hindistan Bakanlığı’ndan ve diğer gerekli dairelerden birer temsilci vardı. Kitchener’in Savaş Bakanlığı, Askeri Operasyonlar Genel Müdürü General Charles Calwell tarafından temsil edilmekteydi. Kitchener komisyona ayrıca kendi özel temsilcisi sıfatıyla Sir Mark Sykes’ı göndermişti. Sykes bundan sonra Birinci Dünya Savaşı boyunca Ortadoğu işlerinden sorumlu bürokrat olarak kalmıştır.

De Bunsen Komitesinde İngiltere’nin önündeki alternatifleri açıklayan Sykes oldu. Sykes değişik toprak anlaşmalarının yararlarını araştırıyordu. Buna göre; Osmanlı topraklarının İtilaf Devletlerince ilhakı, bölgeleri ilhak yerine etki alanlarına bölmek, Osmanlı İmparatorluğu’nu olduğu gibi bırakmak ama hükümetini tabi kılmak ya da imparatorluğun yarı özerk bölgeler biçiminde yerinden yönetilmesi gibi teklifler söz konusu idi.

Komite önce sonuncu seçeneğin denenmesi kararını aldı. Komite bu konuları tartışabilmek için Osmanlı İmparatorluğu’nu bölmek istedikleri çeşitli bölgelere ne ad vereceklerini kararlaştırmak zorundaydı. Arabistan’ın kuzeyindeki Arapça konuşulan bölgelerinden doğudaki “Mezopotamya”, batıdaki “Suriye” olarak söz ediliyordu ve bu bölgelerin kapsayacağı alanlar pek açık değildi. Suriye’nin güney kısmına ise Filistin dendi. Gerçekte Filistin, Hıristiyan batı dünyasının kutsal toprakları tanımlamak için kullandığı bir coğrafya terimiydi ve kendine “Filistin” diyen bir devlet hiçbir zaman olmamıştı. Komiteye göre İngiliz etkisi ya da kontrolü Akdeniz’den Basra Körfezi’ne kadar geniş bir bölgeyi kapsayacaktı.⁸ Nitekim Kitchener’den sonra Ocak 1915’te Mısır Yüksek Komiserliğine getirilen Sir Henry McMahon, Arapları Osmanlılardan ayırmaya teşvik etmek için girişimlere başladı. İngilizler, Arabistan Yarımadası’nın doğusunda ve ortasında yaşayan küçük Arap kabilelerinden destek almaya başlamışlardı. 1915 yılının ortasında Kuveyt Emiri, o dönemde Necd bölgesi yöneticisi olan İbni Suud ve Asirli İdris kesin olarak İngiltere’nin yörüngesine girmişti. Hicaz Emiri Hüseyin ise, halifenin cihat çağrısına destek veriyor gibi gözükse de İngilizlerin Mısır ve Sudan’dan yapacağı saldırılara karşı Hicaz sahilinin ne kadar kırılğan olduğunu vurguluyor, gizliden gizliye İngilizlerle ittifak kurmak gibi daha cesur adımlar planlıyordu.⁹

Birinci Kanal Seferi başarısızlığa uğradıktan sonra Türk tarafında Kanal’a tekrar taarruz etmek üzere hazırlıklara başlandı. 23 Nisan 1916’da başlayan İkinci Kanal Seferinde cereyan eden Katya, Romani ve müteakiben 9 Ağustos 1916 tarihinde cereyan eden Birülabd

⁷ David Fromkin, *Barişa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı?*, çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2013, s. 123.

⁸ David Fromkin, *a.g.e.*, s. 123-124.

⁹ T. G. Fraser, *a.g.e.*, s. 74-75.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Muharebeleri neticesinde Birinci Sefer Kuvveti Kumandanı Albay von Kress birliklerine geri çekilme emri verdi ve sonuç olarak Ocak 1917’e geldiğinde İngilizler Türkleri Sina Çölü’nün tamamen dışına itip Filistin kapılarına dayanmışlardı.¹⁰

Kanal bölgesinde bu savaşlar olurken Orta Doğu'nun kâğıt üzerinde paylaşıldığı Sykes-Picot Anlaşması, 16 Mayıs 1916'da Fransa ile İngiltere arasında imzalandı. Sir Mark Sykes ile François Georges Picot'un adını taşıyan Sykes-Picot Anlaşması, Bunsen Komitesinin fikirlerinin birçoğunu yansıtıyordu. Fransa, Akka (Acre) limanının kuzeyinde kalan Akdeniz sahiline sahip olurken, İngiltere petrol zengini Mezopotamya ile Hayfa çevresinde sınırlı bir yerleşim yeri edinecekti. Diğer Arap toprakları İngiltere ya da Fransa koruması altında kalacaktı. Bu anlaşma aynı zamanda daha sonraları Necef çölünü kapsamadan, İngiltere mandası altına girecek olan sınırlar içinde “Filistin” adı verilen bir bölgenin ortaya çıkacağını işaretliydi. İngiltere, Fransızları Süveyş Kanalı’ndan uzak tutmayı da istediğinden, Filistin uluslararası bir bölge olacaktı. Bu durum herhangi bir bağımsız Arap krallığı fikrini hükümsüz kıldığı için, Sykes-Picot Anlaşmasının koşulları Rusya’daki Bolşevik Devriminden sonra açıklanınca Araplar tarafından şiddetle karşılanacaktı. Oysaki İngiliz taahhütlerine bağlı olarak Mekke Emiri Şerif Hüseyin¹¹ antlaşmadan habersiz olarak 5 Haziran 1916'da Osmanlı İmparatorluğu’na karşı isyan bayrağını açmıştı.¹²

Şerif Hüseyin'in Osmanlı İmparatorluğu’na Karşı İsyanı

1916 Haziran başında Şerif Hüseyin ve oğulları silahlanıp ayaklanarak Mekke'deki Osmanlı mevzilerine saldırdılar. Şerif'in art arda gelen başarıları üzerine hükümet yeni ve meşru emir olarak Şerif Haydar'ı Medine'ye gönderdi.

Hüseyin'in ayaklanması, hem ülke hem de savaşın gidişatı açısından ciddi sonuçlar doğuracaktır. Hicaz dışındaki Arapların çoğunluğu ayaklanmaya karşı çıkmasalar bile kararsız kalmışlardı. Ayaklanmanın patlak vermesinden hemen önce ve sonra Cemal Paşa'nın Arap muhaliflere karşı Suriye’de uyguladığı şiddet, Suriyelilerin hükümete başkaldıran Şerife sempati ile bakmalarına sebep olmuştu. Hüseyin Kasım ayında kendisini “*Arap Ülkelerinin Kralı*” ilan etti. Bu noktada İngilizlerin savaş propagandası etkili olmuşsa de buna ilk itiraz eden İngiltere oldu. Bunun sebebi İngiltere'nin Fransa'ya olan yükümlülükleri ve savaşın ertesinde Arapların acıyla görecekleri gibi bölgedeki siyasi planlarıydı.¹³

¹⁰ İsmet Üzen, *I.Dünya Harbinde Sina Cephesi ve Çöl Hatıraları*, Selis Yayınları, İstanbul, 2007, s. 30.

¹¹ 1916'daki Arap isyanının lideri olan Hüseyin İbn Ali, 1908'de şerif olmuş ve 1916'ya dek fasılasız bu mevkide kalmıştı. Şerif Hüseyin'in Mekke Emirliği'ne İttihat ve Terakki tarafından mı yoksa İngilizlerin baskısı ile II. Abdülhamit tarafından mı getirildiği konusu tartışmalıdır. Günümüz kaynakları Şerif Hüseyin'in Hicaz Emirliği görevine II. Abdülhamit tarafından atandığı tezinde ısrar etmektedirler. Şerif Hüseyin'in Hicaz'a atanmasıyla ilgili 1 Temmuz 1919 tarihli İngiliz arşiv vesikasına göre Şerif Hüseyin'in tayinine Sadrazam Kamil Paşa aracılık etmiştir. Sultan II. Abdülhamit'in iradesiyle 12 Teşrinisanî 1324 (25 Kasım 1908) tarihinde vezirlik ve paşalık payesi verilerek yeni Hicaz Emiri olarak atanmıştır. bkz. İsmail Köse, *Şerif Hüseyin*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2018, s. 55-57.

¹² T. G. Fraser, *a.g.e.*, s. 84-85.

¹³ Hasan Kayalı, *a.g.e.*, s. 211-222.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Şerif Hüseyin'in kendisini bütün Arap ülkelerinin kralı ilan etmesi, Abdülaziz İbn-i Suud'u daha fazla tedirgin etmiş, bunun üzerine Körfez'deki Britanya sorumlusu onu Kuveyt'e davet etmiş, görüşmeler sonucu İngilizler hem silah hem de mali yardımda bulunacakları, Hüseyin'in onun işlerine karışmayacağı ve Arapların kralı olarak Araplar adına konuşmayacağı garantisini vermişlerdi. Bu arada Şerif Hüseyin'in isyanından önce Hicaz Valisi olan Galip Paşa, Abdülaziz İbn-i Suud'a bir mektup yazarak Şerif'in devletle olan samimiyetinden şüphe duyduğunu zikretmiş ve kendisi Hicaz'a gelirse Harem'i kendisine teslim edeceğine ve destek olacağına dair söz vermişti. Abdülaziz ise verdiği cevapta kendisinin Şerif'ten yana olduğunu bildirmişti.¹⁴

Şerif Hüseyin'in asıl hedefi, bütün Arap dünyasının kralı olmak ve halifeliği ele geçirmektir. Hatta kuzey sınırlarını Toroslar bölgesine kadar uzatmayı tasarlamış ve bu yolda İngilizlerle pazarlığa bile girişmişti. İngilizler de bu pazarlıklar sonunda Hicaz'ı bir an önce ayaklanmaya itebilmek için, ona Suriye ve Irak'ı içine alan bir Arap İmparatorluğu vaadinde bulunmayı esirgemediler. Mekke şerifinin ayaklanmaya girişmesinden üç hafta sonra yayımladığı bildirgesinde ayaklanma nedeni olarak ortaya attığı hususların altında yatan asıl gerçek, onun Arap krallığı davası idi. Nitekim Şerif bu amacına ulaşmak için, Hicaz kıyılarının İngiliz donanması tarafından abluka altına alınmasını, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine azami derecede istismar konusu yapmıştı. O kendi kendini besleyemez durumda olduğunu bildiği Hicaz'ın artık Türkler tarafından takviye edilmeyeceğini, hükümetin bunda güçsüz olduğunu ileri sürerek aç kalmakla baş başa bıraktığı halk kitlelerini olumsuz yönde etkileme yolunu tuttu.

15 Ocak 1914'te İstanbul, Vehip Paşa'yı Hicaz'a vali ve oradaki askeri birliklerin başına kumandan olarak atamıştı. Vali ve kumandan Vehip Paşa'nın Bağımsız Hicaz Tümeni'nin büyük kısmıyla Birinci Kanal Harekâtına katılmak üzere Mekke'den ayrılmasından sonra bütün Hicaz kıyılarını gözetleme ve emniyeti Mekke, Taif ve Cidde'de bırakılan birer taburun omzuna yüklenmişti. Vehip Paşa'dan sonra valiliğe getirilen Galip Paşa Emir'e karşı daha ılımlı bir siyaset izlemişse de bu sonucu değiştirmede ve olaylar zincirleme birbirini kovaladı.¹⁵

Şerif Hüseyin ve oğulları Aden harekâtına katılmak için İstanbul'dan gelmiş olan ve Yemen'e hareketi geciktirilen Yemen müfrezesinin bir an önce Medine'den uzaklaşmasını istemekteydiler. Diğer taraftan kabileleri kışkırtıyorlar ve Hicaz demiryolunu tahrip için urbana para dağıtıyorlardı. Ordu, Hicaz'da çok sinsi gelişmekte olan bu son durumu biraz geç de olsa doğru değerlendirebildi. Kısmen alınan yetersiz tedbirlere ilaveten halen Şam'da 4'üncü Ordu Komutanlığı'na vekâlet etmekte olan 12'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'nın (Korgeneral Türkkân) da Medine'de görevlendirilmesine karar verdi.

¹⁴Mustafa Bostancı, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hicaz'da Hâkimiyet Mücadelesi", Akademik Bakış, C.7, S.14, 2014, s. 124.

¹⁵ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VI Cilt Hicaz, Asir, Yemen Cephe ve Libya Harekâtı 1914-1918, Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 1978, s. 168-169.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Fahrettin Paşa'nın Medine'ye gelip (31 Mayıs 1916) yerleştiği sırada Şerif Hüseyin ve oğlu Abdullah Mekke'de diğer oğulları Ali ve Faysal da Medine'deydiler. Mekke'ye gitmek bahanesiyle Medine'yi 1/2 Haziran'da terk etmiş olan Ali ve Faysal, yanlarındaki kuvvetler ve kabilelerle birlikte 5/6 Haziran 1916'da Medine karakollarına karşı ilerleyerek yer yer saldırıya geçtiler. Şerif kuvvetlerinin Medine bölgesinde Türk kuvvetlerine karşı giriştikleri bu ilk saldırılar, Hicaz'da ayaklanma hareketlerinin fiilen başladığını gösteriyordu. Çok geçmeden Arapların 9 Haziran'da Cidde'ye, 10 Haziran'da Mekke'ye ve nihayet 12 Haziran'da da Taif garnizonlarına saldırılarıyla Şerif Hüseyin ve oğullarının ayaklanma harekâtı, bütün Hicaz'a yayılmış oluyordu.¹⁶

Filistin cephesinde Türk-İngiliz mücadelesi devam ederken 1916 Kasımından sonra Arap isyanının irtibat subayı olan Lawrence'ın bölgeye gelişinin Arap isyanında önemli itici bir güç olduğu konusunda kuşku yoktur. Haşimi Arap ayaklanmasının başrolünü "Arabistan'ın El Aurens'i" olarak bilinen Thomas Edward Lawrence oynamıştır. 1914 yılı başlarında Sir Leonard Wolley ve Yüzbaşı S. F. Newcombe ile birlikte Filistin Keşif Fonu (Palestine Exploration Fund) hesabına Gazze ile Akabe arasındaki bölgeyi gezerek haritasını çizmeye çalışırken Süveys'in doğusunda, Türk hududunda bulunan Kuzey Sina'yı keşfediyorlardı. 1914 yılı Ağustosunda Birinci Dünya Savaşı patlak verince Lawrence, Savaş Bakanlığı'nın Londra'daki harita bölümünde görev aldı ve kendisine Sina'nın askeri haritasını yapmak görevi verildi. 18 Eylül 1914'te Oxford'dan Bayan Reider'a gönderdiği mektupta şöyle diyordu:

"...Türklerin savaşa girmek niyetinde olmadıklarını korkuyla seziyorum, çünkü onları Küçük Asya'ya sıkıştırmak ve dahası, orada bile vesayet altına almak bir gelişme olacaktır. Her şey, Enver'in yeniden başıboş bırakılmasına dayanır."¹⁷

Lawrence'ın taktik açıdan en önemli kararı, Arapların deve ve at üzerindeki becerileriyle hızlı hareket edebilmek gibi en büyük avantajını kullanmak oldu. Sıcak temas yerine çölün açık alanlarında uzaktan savaşmanın daha iyi olacağını fark etti. Araplar, ancak avantajlı konumda olduğu zaman saldırıya geçebilirlerdi. Böylece Arapların taktiklerini, stratejilerini, askeri kaynaklarını ve becerilerini Hicaz coğrafyasına uyarladı. Türk piyadelerine yapılan açık saldırılar genellikle felaketle sonuçlandığından, saldırıların demiryolları, altyapı ve malzeme konvoyları gibi yumuşak hedeflere yöneltilmesine karar verdi. Ayrıca Arapların saldırılarda elde ettikleri ganimetlere sahip çıkmalarına da izin verdi. Koşullardan memnun kalmadıkları zaman çekip gidecek olan göçer Bedevilere batılı askeri disiplini uygulamaya çabalamanın anlamı yoktu. Lawrence 1917 baharında Arap isyanı için kabile gruplaşmalarından alınan desteğin boyutlarını kendi gözleriyle görmek için Suriye'ye gitti. Bu girişimi Şerif Hüseyin'in oğlu olan Faysal'ı kuzeye yönlendirme isteğiyle de bağlantılıydı. 1917 Haziranında Hicaz'a dönünce, Akabe limanına bir harekât düzenledi.

¹⁶ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, s. 171-177.

¹⁷ Salahi Sonyel, "Albay T. E. Lawrence, Haşimi Araplarını, Osmanlı İmparatorluğuna Karşı Ayaklanmaları İçin Nasıl Aldattı", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, Cilt LI, Sayı 199, Nisan 1987, s. 231-233.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Limanın ele geçirilmesi General Allenby’i Lawrence’ın yetenekleri ve Arap isyanının işe yaradığı konusunda ikna etti.¹⁸

Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri - Mart/Nisan 1917

24 Mart 1917’e kadar Filistin’i savunma ile görevli Osmanlı Birinci Sefer Kuvveti birlikleri karargâhı Telleşşeria’da olmak üzere Gazze Grubu, Cemame Grubu, Telleşşeria Grubu ve Birüssebi grubu olmak üzere dört grup halinde yerleşmişlerdi.¹⁹

Gazze Grubu Binbaşı Tiller, Tellüşşeria Grubu Albay Rüştü, Cemame Grubu Albay Refet (Bele), Birüssebi Grubu Albay Esat emrinde bulunuyordu. Dera’daki 53’üncü Tümen, Yafa’ya nakledilerek cephe gerisine yanaştırıldı. Gazze ahalisi geriye nakledildi.²⁰

İngilizler 26 Mart 1917 sabahı hücumu geçtiler ve Piyadelerini Gazze üzerine sürerken süvarileri ile de kenti kuşatacak bir çevirme manevrası gerçekleştirdi. Günün sonunda Gazze hemen hemen tümüyle kuşatılmıştı. Ancak siperlere iyi yerleşmiş olan Türkler, İngilizlerin art arda gelen hücumları karşılarında mevzilerini korudular.²¹

Birinci Gazze Muharebesindeki İngiliz taarruzunun püskürtülmesinden sonra Türkler Birüssebi-Gazze hattındaki mevzilerini güçlendirmeye başladı. İngilizleri bu hat üzerinde durdurmak istiyorlardı, ayrıca durumdan istifade ederek Irak Cephesi’nde girişecekleri karşı taarruzlarla Bağdat’ı geri almayı amaçlıyorlardı. Bu sırada teşkilat yapısı yeniden gözden geçirilerek Birinci Sefer Kuvveti lağvedildi, yerine 22’nci Kolordu (3’üncü, 16’ncı, 53’üncü Tümen) ihdas edildi ve komutanlığına paşalığa terfi ettirilen Kress von Kressenstein getirildi. İngiliz tarafında ise Mısır’daki İngiliz Seferi Kuvvetleri Komutanı General Archibald Murray, 30 Mart’ta taarruz emri almıştı. İngiliz hükümeti Kudüs’ün zapt edilmesini istiyordu. Kudüs’e yapılacak bir taarruz için öncelikle Gazze’nin ele geçirilmesi gerekiyordu. Bunun için İngilizler yoğun hazırlıklara başladılar ve yeni silahlarla takviye edildiler. Bunların başında tanklar geliyordu.²²

1917 yılı 16 Nisan günü başlayan kara ve deniz topçusunun yoğun bombardımanını müteakip 19 Nisan günü ortalık ağırırken Türk 3’üncü ve 53’üncü Tümenlerinin işgal ettiği Sihan-Gazze mevzisi yoğun ateş altına alındı ve İngiliz piyade birlikleri taarruza geçti. Ancak Türk cephesi yarılamadı, zehirli gaz mermisi de kullanan İngilizler ileri atıldığında Türklerin çok şiddetli makineli tüfek ve topçu bombardımanı ile karşı karşıya kaldılar.²³

İngiliz taarruzu İkinci Gazze Muharebesinde de püskürtülmüştü. Bu başarısızlıklardan sonra General Murray görevden alınarak İngiltere’ye gönderildi. Yerine 27 Haziran 1917’de,

¹⁸ T. G. Fraser, *a.g.e.*, s. 89-92.

¹⁹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi*, IV. Cilt 1. Kısım, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 1979, s. 516-517.

²⁰ Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1917 Yılı Hareketleri*, IV. Cilt, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1966, s. 103-104.

²¹ Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 223.

²² Şükrü Mahmut Nedim, *a.g.e.*, s. 47-48.

²³ Fahri Belen, *a.g.e.*, s. 110-111.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Batı cephesinden gelen General Sir Edmund Allenby geçti. Allenby'nin komutayı devralması, Filistin savaşında bir dönüm noktası oluşturmuştur.²⁴

General Allenby bölgeye vardktan sonra ordusunu harekât seviyesinde düzenlerken, Türkler de kendi ordularını stratejik seviyede düzenliyorlardı. Bağdat'ın İngilizler eline geçmesinden sonra (11 Mart 1917), Başkomutan Vekili Enver Paşa Bağdat'ı²⁵ geri almak için bir Alman Ordular Grubu Komutanlığı'nın emrine verilmesini istemişti. Alman Başkomutanlığı Enver Paşa'nın bu isteğini kabul etmiş ve General Falkenhayn'ı bu maksatla görevlendirmişti.²⁶ Bağdat'ın kaybedilmesi Türkleri önemli bir hareket üssünden mahrum etmişti. Aynı zamanda Bağdat'tan çekilme İran'ın tümüyle tahliye edilmesine sebep olmuş, bölgede İngilizlere tecavüz eden aşiretlerin saldırılarını sona erdirecek İngilizler lehine bir düzen sağlamıştı.²⁷

20 Haziran 1917'de Halep'e gelen Enver Paşa durumu değerlendirmek üzere bir toplantı yaptı. Toplantıda; Kafkas Orduları Grubu Komutanı Ahmet İzzet Paşa, Van gölü çevresinde bulunan 2'nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Suriye'deki 4'üncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, Irak'ta bulunan 6'ncı Ordu Komutanı Halil (Kut) Paşa ve Alman Mareşal Falkenhayn hazır bulundu. Bu toplantıda Bağdat'ın geri alınması görevinin yeni kurulan Yıldırım Orduları Grubuna verilmesi kararlaştırıldı.

Enver Paşa'nın Halep'ten İstanbul'a döndükten sonra verdiği 15 Temmuz 1917 tarihli emre göre, Irak'ta konuşlanan 6'ncı Ordu ile Suriye'de yeni teşkil edilen ve komutanlığına Mustafa Kemal Paşa'nın atandığı (5 Temmuz 1917) 7'nci Ordu, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına verilmişti. 7'nci Ordu 3'üncü ve 15'inci Kolordulardan müteşekkildi. Ayrıca Yıldırım Orduları Grubu, Asya Kolordusu adıyla anılan bir Alman kuvvetiyle de takviye edilmiş, Grubun Komutanlığına ise Eylül 1914-Ağustos 1916 tarihleri arasında Alman ordusunun Genelkurmay Başkanlığını yapmış olan Mareşal von Falkenhayn getirilmişti.²⁸

Filistin cephesindeki 4'üncü, 7'nci ve 8'inci Orduların emir-komutasının Yıldırım orduları karargâhına devir tesliminde Falkenhayn ve Alman subayları büyük güçlüklerle karşılaştı. Zaten karardan rahatsız olan birlik komutanları, Falkenhayn'ın kibirli tutumu ve sert

²⁴ Edward J. Erickson, *I. Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s. 151.

²⁵ Irak'ta İngiliz taarruzu Kut'ül Amâre'de durdurulmuş, ancak İngiliz kuvvetlerinin teslimi ile bölgede Türkler lehine kurulan dengeden fazla istifade edilememiştir. Almanların talebi ve Enver Paşa'nın emriyle 13'üncü Kolordu Kutü'l-Amâre'den İran Cephesi'ne nakledilmiş ve böylece bölge, Osmanlı güçlerinden arındırılmıştır. İngilizler bölgede doğan bu boşluğu iyi değerlendirerek Basra'da belettikleri Hint kuvvetleriyle 1 Ekim 1916'da Kutü'l-Amâre cephesinden taarruza başlamışlardır. Bu taarruzlar devam eden aylarda daha da artırılmış ve 11 Mart 1917'de Bağdat, İngiliz kuvvetleri tarafından hiçbir mukavemetle karşılaşılmadan ele geçirilmiştir. Bkz. F. Rezzan Ünalp, "1916 Kutü'l Amâre Zaferi: Komutanlar ve Harekâtın Sonuçları", *Kütü'l Amâre Zafer I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*, ATAM Yayınları, Ankara, 2016, s. 195.

²⁶ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi*, IV. Cilt 2. Kısım, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 1986, s. 82-84.

²⁷ Levent Ünal, "Plan ve Krokilerle Kutü'l Amâre Zaferi", *Kütü'l Amâre Zafer I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*, ATAM Yayınları, Ankara, 2016, s. 390.

²⁸ Şükrü Mahmut Nedim, *a.g.e.*, s. 53

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

yaklaşımı karşısında neredeyse isyan halindeydi. Cemal Paşa, güç ve otoritesinin kısıtlanmasından çok rahatsız olduğu için, elinden geldiğince Yıldırım ordularının faaliyetlerini engelledi. Ama Falkenhayn ve Yıldırım ordularının otoritesine en ciddi eleştiri Mustafa Kemal Paşa gibi yeni nesil komutanlardan geldi. Mustafa Kemal Paşa'nın, fikir ve eleştirilerinin dikkate alınmaması gerekçesiyle, 7'nci Ordu Komutanlığından istifa etmesi sistem içinde bir deprem yarattı.²⁹

Enver Paşa ve Alman denetimindeki Osmanlı Genelkurmayı bütün önemli komutanları karar verme sürecinin dışına çıkarmıştı. İlk planlamaya göre Yıldırım orduları birlikleri öncelikle Bağdat'ı düşman işgalinden kurtaracak ve İran içlerine ilerleyecekti. Ancak Falkenhayn bölgeye ulaştığında Sina-Filistin cephesindeki İngiliz yığınağı ciddi ölçüde arttığı için, Yıldırım unsurları Halep'teki yığınağı tamamlayamadan Eylül 1917'de Filistin cephesine sevk edilmeye başlandı. Bu esnada General Allenby, Gazze-Birüssebi hattındaki hazırlıklarını bitirmiş ve taarruza geçmek üzereydi.³⁰

Başkomutanlığın 26 Eylül 1917 tarihli emrine göre de 4'üncü Ordu Komutanlığı lağvedildi ve yerine Cemal Paşa'nın komutasında Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı teşkil edildi. Yıldırım Ordular Grubuna bağlı 7'nci Ordu da Sina Cephesi'ne alınacaktı. Filistin'de görev yapan Alman subayları, geniş çaplı bir taarruza hazırlanan İngiliz kuvvetlerinin bölge için tehdit teşkil ettiğini biliyorlardı. Gazze-Birüssebi hattına 1917 yılının güz aylarında İngiliz taarruzu bekleniyordu. Bu nedenle bölgeye bir an önce takviye birlik gönderilmesini önermişlerdi. Türk tarafı bu önerileri geri çevirmişti. Ancak Von Kress Filistin cephesinin yarılması durumunda Filistin ve Suriye'nin düşebileceğini, Bağdat'ı geri almanın imkânsızlaşacağını ileri sürüyordu. İngiliz tehdidinin boyutları görüldükten sonra Enver Paşa, Bağdat'ı geri alma fikrinden vazgeçerek 7'nci Ordunun derhal Filistin cephesini takviye etmesini emretti.³¹

2 Ekim 1917'de verilen başka bir emirle, Filistin Cephesi'ndeki 20'nci ve 22'nci Kolordulardan oluşan Sina Cephe Kumandanlığı von Kress'in kumandasında 8'inci Ordu olarak teşkilatlandı.³² 8'inci Ordu; 3'üncü ve 7'nci Tümenlerden müteşekkil 22'nci Kolordu (Komutanı Refet Bele) ile 53, 54'üncü ve 16'ncı Tümenlerden müteşekkil 20'nci Kolordudan (Komutanı Ali Fuat Cebesoy) oluşturuldu.³³

Üçüncü Gazze Muharebesi (Birüssebi Muharebesi) - Ekim - Kasım 1917

General Allenby'nin karşılaştığı ilk zorluk Gazze'den Birüssebi'ye (Beerşeba) kadar uzanan Türk hattını kırmaktı. 1917 yılı başlarında Murray bunu iki kez denemiş ve başarısız olmuştu. Şimdi Allenby'nin Üçüncü Gazze Muharebesini başlatması gerekiyordu. Allenby Mısır'a vardığında Gazze'den Birüssebi'ye kadar olan düzensiz hattı müdafaa eden Türk

²⁹ Erickson-Mesut Uyar, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 528.

³⁰ Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, *Yıldırım*, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 15-26.

³¹ Şükrü Mahmut Nedim, *a.g.e.*, s. 54.

³² *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi*, IV. Cilt 2. Kısım, s. 115.

³³ Şükrü Mahmut Nedim, *a.g.e.*, s. 55.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

kuvvetleriyle ilgili ilk değerlendirmesi, bu kuvvetlerin güçlü ve tahkimatlarının çok iyi olduğu ve sürekli takviye edildikleri şeklindeydi. Allenby bununla başa çıkabilmek için Türk hattını kırarak yeni bir plan geliştirdi. Buna göre kuvvetlerinin büyük bir bölümü ile Türk hattının doğu sınırındaki Birüssebi kentine saldıracaktı. Böylece Allenby Üçüncü Gazze Muharebesinde piyade ve süvari birlikleri ile ulaşım araçlarını Birüssebi'de topladı. Bu plan yapılırken Birüssebi'nin Gazze kadar iyi müdafaa edilmediği düşünülürdü. Çünkü Gazze'de Türkler bahar ayındaki muharebelerden beri siper kazıyorlardı. Birüssebi alınırsa buradaki kuvvetlerin Türk savunma sistemine doğudan süratle yüklenebileceği ve Gazze'yi kuşatacağı düşünülüyordu. Bu planla birlikte General Murray'in önceki saldırılarındaki çizgi bozuldu ve İngilizlerin idaresindeki Mısır Seferi Kuvvetinin güzergâhı sahil şeridinden çöl cenahına, Birüssebi'ye çevrildi.³⁴

Yıldırım Orduları Grubu asıl İngiliz taarruzunun Gazze'ye, yanıltma ya da gösteri taarruzunu da Birüssebi'ye bekliyordu. Birüssebi'deki Türk kuvvetleri 3'üncü Kolordunun komutasında olup, başında Albay İsmet (İnönü) Bey bulunmaktaydı. Türkler Gazze'nin lojistik tesislere yakınlık, Kraliyet Donanmasından destek alabilme, taarruz eden İngiliz birlikleri için taarruzu kolaylaştıran elverişli yol ve demiryolu şebekesi gibi imkânlar barındırdığını biliyorlardı. 31 Ekim 1917'de cereyan eden Birüssebi Muharebesinde Türklerin tek bir tugay gücündeki birliğine karşı İngilizler üstün kuvvetlerle taarruzda bulundu. Türk ordusunun Filistin cephesindeki tertibi göz önüne alındığında Birüssebi'nin kurtarılması için yapılabilecek bir şey yoktu.³⁵

Üçüncü Gazze Muharebesi diye bilinen ve 31 Ekim de bombardıman şeklinde başlayan savaşta, ilk gün Birüssebi kaybedilmiş, şehre ilk olarak 4'üncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı girmişti.³⁶ Süvari taarruzu, Avustralya Hafif Atlı Alayları tarafından yapıldı. Birüssebi'deki bu saldırı Filistin'deki Türkler ve Almanlar için savaşın sonunun başlangıcını belirledi.³⁷

Savunmadaki Osmanlı 22'nci Kolordu Komutanı Albay Refet (Bele) Bey'e göre Gazze müstahkem mevkiinin bütünlüğü zarar görmemişti. Aslında Birüssebi'nin kaybı, Osmanlı ordusunun Güney Filistin cephesinde zincirleme başarısızlıklarına neden olmuştu. Her ne kadar Mustafa Kemal Paşa'nın yerine atanmış olan 7'nci Ordu Komutanı Fevzi Paşa ve 3'üncü Kolordu Komutanı Albay İsmet, Birüssebi'den kuzeye doğru geri çekilme harekâtına devam etmiş olsalar da General Allenby'nin kuşatmayı gerçekleştiren sağ kanadını durduracak kadar birliği asla toplayamamışlardı. Bu durum Albay Refet'i, 6-7 Kasım'da Gazze'nin geceleyin tahliye edilmesi için emir vermek zorunda bıraktı. Savaş, İngiliz birliklerinin 7 Kasım'da Türklerin bir gece önce terk ettiği Gazze'ye girmeleriyle sonuçlandı.

³⁴ Matthew Hughes, "General Allenby and the Palestine Campaign", *The First World War: Middle Eastern Perspective*, Israel Society For Military History, Telaviv University, 2000, s. 99-100.

³⁵ Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 180-184.

³⁶ Yigal Sheffy-Shaul Shay, *The Changing Land Between The Jordan and The Sea*, Yad-Ben-Zvi Press, Israel, 1999, s. 46.

³⁷ Garrie Hutchinson, *Pilgrimage*, Schwartz Publishing, Australia, 2006, s. 87.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

8'nci Ordu Komutanı von Kressenstein, muharebenin başarısızlığının suçunu Albay İsmet'in (İnönü) omuzlarına yıkmıştı. Von Kressenstein'a yöneltilen eleştirilerin büyük bir bölümü ise Albay İsmet'in 3'üncü Kolordusunu desteklemek için ihtiyatları sevk etmekte geç kaldığı yönündeydi. Gerçekte 7, 19 ve 24'üncü Piyade Tümenlerinin ihtiyat göreviyle Birüssebi'den ziyade Gazze yakınlarında mevzilendirilmesi bu desteğin zamanında gönderilmesini olanaksız hale getirmişti.³⁸ Nitekim bu muharebeden birinci derecede sorumlu olarak 8'inci Ordu Komutanı görülmüştür. Bu sorumluluğun derecesi yalnız Birüssebi gibi önemli bir harekât üssünün kaybından çok, burada aynı zamanda bir kolordunun hemen hemen muharebe yeteneğini yitirmiş olmasından dolayı daha da artıyordu. Bu hususta 8'inci Ordu Komutanı von Kress Paşa, Birüssebi Muharebesi yenilgisi dolayısıyla Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına gönderdiği 17 Kasım 1917 tarihli raporuyla bir yandan harbin kaybediliş nedenlerini anlatırken, bir yandan da kendi savunmasını yapmıştır. 3'üncü Kolordu Komutanı Albay İsmet'te von Kress'in bu raporuna karşı 3'üncü Kolordunun görüşünü açıklayan ve Ordu Komutanının görüşüne cevap teşkil eden bir rapor göndermiştir.³⁹

Bu uzun raporun sonunda Albay İsmet, 8'inci Ordu Komutanı'nın muharebenin aldığı hakiki akışın isteklerine ve düşmanın Bir'üs Sebi'ye karşı bir buçuk piyade ve ikiden fazla süvari tümeni kullanmasına karşı bir piyade ve bir süvari tümeninden ibaret bir düşman için iki gün evvel aldığı tertibatında ısrarla direndiğini, Birüssebi'nin tamamıyla 8'inci Ordu Komutanı tarafından operatif görüş ve kararlarının doğrudan doğruya Birüssebi ile ilgili tedbirlerinin tamamen isabetsizliği yüzünden kaybedildiğini söylemektedir.⁴⁰

Cemal Paşa ise hatıralarında, Gazze-Birüssebi cephesinin kaybedilmesinin tek sorumlusu olarak Yıldırım Orduları Grubu Komutanı von Falkenhayn'ı göstermektedir. Enver Paşa'nın Filistin'e gelişi sırasında Şam'da kendisine Falkenhayn'ın hatalarını saydığını, von Kress'in bu cepheden çekilmektense Falkenhayn'ın çekilmesini ve von Kress'in yerinde bırakılmasını veya hiç olmazsa Falkenhayn'ın yerine Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na Mustafa Kemal Paşa'nın gönderilmesini rica ettiğini yazmakta ve karşılığında Enver Paşa'nın kendi teklifinin kabulüne imkân olmadığını, Almanlardan maddi yardım alabilmek için bir Alman generalinin Filistin cephesi kumandanlığında bulunması gerektiğini söylediğini belirtmektedir.⁴¹

Birüssebi'de taktik seviyede iyi savaşan Türkler gün boyunca iki tam mevcutlu İngiliz kolordusunu yaklaştırmamışlar ve daha sonra dövüşerek kuzeye doğru çekilmişlerdi. Çekilme olmasaydı Birüssebi kuşatılır ya da buradaki birlikler bozguna uğrayabilirdi. 3'üncü Kolordu Komutanı Albay İsmet üst karargâhıyla irtibatının kesik olmasına karşın kolordusunun daha sonra muharebeye devam etmesini sağlayan isabetli ve yerinde kararlar vermişti.⁴² Bu durum, İsmet Bey'in raporundaki şu ifadelerden de rahatlıkla anlaşılmaktadır:

³⁸ Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 184-186.

³⁹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi*, IV. Cilt 2.Kısım, s. 151.

⁴⁰ *ATASE Arşivi*, BDH, K:3712, D: 15, F: 1-37.

⁴¹ Cemal Paşa, *a.g.e.*, s. 227-228.

⁴² Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 190.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

“Cenubdaki 67’nci Alay cephesine düşman bir piyade fırkasıyla dahil oldu ve şarkda lâ-akall iki süvari fırkası cephemizi zorlamaktadır. Kolordunun elinde iki bölükten ibaret ihtiyat kuvveti vardır ki bununla yarılmış olan cenub cephesinin tespiti ihtimali azdır. Bu vaziyet karşısında ordu-yu hümayunun (8’inci Ordu kastediliyor) kararı nedir? Benim tahmin ettiğim kararlar şunlar idi:

Yirminci Kolordu taarruz ediyor,

Yahut şu kadar kıtaat Birüssebi’ye yoldadır,

Yahut Birüssebi’yi tahliye ediniz.

Benim aldığım cevap şu olmuştur: Birüssebi tutulacaktır. Muharebe edilecektir.

Fakat saat bir evvelden yani on bir saatten beri muharebe edildiğinden Sekizinci Ordu-yu Hümayûn haberdar değil gibi idi. Bir ordu karargâhının bir kolordunun muharebesini takip ve raporlarını mütâlaa etmedikleri gibi bir zehaba düşmek istememekle beraber bu cevabı anlamakta ila nihaye izhar-ı acz edeceğim.”⁴³

İngiliz tarafında ise Birüssebi Muharebesinde eksiklikler yüzünden kapsamlı bir zafer elde edilemedi. Gazze'deki Türk kuvvetleri her zamankinden çok daha zayıftı. Çünkü Osmanlı Başkumandanlığı birliklerini Kafkasya bölgesine aktarmakla meşguldü. Dolayısıyla, Allenby ağır silahlardaki büyük üstünlüğüyle güney Filistin'i mahvedebilecek her türlü imkâna sahipti. Ancak bunun yerine, üçüncü Gazze Muharebesinde Birüssebi'ye saldıran İngiliz kuvvetleri vaktinin çoğunu boş yere su aramakla geçirdi. Bu sırada Gazze'deki İngiliz kuvvetleri, geri çekilen Türk ordusunu takip edemedi. Çünkü atları ve ulaşım araçları elinden alınarak Birüssebi'deki birliklere gönderilmişti. Aslında üçüncü Gazze Muharebesi iki farklı yerde, birisi Gazze kentinde diğeri ise Birüssebi çöllerinde gerçekleşti. Birüssebi'deki Türk savunma kuvveti o kadar zayıftı ki Avustralyalı Hafif Süvari Birlikleri hücum edip kenti kolaylıkla ele geçirdiler. Gazze kentindeki Türk savunma birlikleri daha güçlüydü ve Türk saflarında delik açmak için ağır toplar gerekiyordu. Ancak Gazze'deki Türk hattı kırıldığında bu yarma taarruzunu kullanarak ilerleyecek süvari gücü yoktu. Süvariler Birüssebi'de mahsur kalmışlar ve orada da geri çekilen Türk kuvvetlerini takip edemiyorlardı. Bu hatalı stratejinin bir sonucu olarak Güney Filistin'deki Türk ordularına geri çekilmeleri için fırsat verilmişti. Her ne kadar Allenby Aralık 1917'de Kudüs'ü ele geçirmiş olsa da, İngilizler Üçüncü Gazze Muharebesi'nde kapsamlı bir zafer elde edememişlerdi.⁴⁴

Üçüncü Gazze Muharebesi'ni takip eden günlerde yapılan muharebeler sonucunda Türkler 8/9 Aralık gecesini Kudüs'ü boşaltmak zorunda kaldı. 9 Aralık 1917 günü Osmanlı İmparatorluğu'nun son Kudüs Mutasarrıfı İzzet Bey, Belediye Başkanı'na bir teslim mektubu vererek sabah şehirden ayrıldı.⁴⁵ Bu durum karşısında Enver Paşa kendisinden çok şey

⁴³ ATASE Arşivi, BDH, K:3712, D: 15, F: 1-34-a.

⁴⁴ Matthew Hughes, *a.g.e.*, s. 99-101.

⁴⁵ İsmet Üzen, “İngilizlerin Kudüs'ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H. H. Allenby'nin Kudüs'e Törenle Girişi (9-11 Aralık 1917)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, Elazığ, 2009, s. 330-331.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

beklenen Mareşal von Falkenhayn’ı görevden aldı. General Otto von Sanders, 1 Mart 1918’de Yıldırım Orduları Grubunun yeni komutanı olarak atandı.

Liman von Sanders ve ast birlik komutanları, yaz mevsimi boyunca büyük olmasını bekledikleri İngiliz taarruzuna maruz kalacak savunma mevzilerini hazırlamak için büyük bir gayretle çalıştılar. Filistin cephesinde Osmanlı ordusu 1918 yılında askeri insan gücü bakımından giderek zayıflıyordu. Kayıpların çoğu hastalıktan ya da firardandı.⁴⁶

Osmanlı ordusunun uğradığı insan kaybının yarattığı sıkıntıyı telafi edebilmek amacıyla hapishanelerden cepheye gönderilmek üzere mahkûmların serbest bırakıldığı görülmüştür. Örneğin, 2 Temmuz 1918 tarihli Vekiller Meclisi’nde, “*Sivas hapishanesinde bulunan tutuklu ve hükümlülerden gönüllü ve durumu müsait olanların affedilip savaşmak üzere Filistin cephesine gönderilmesi*” görüşülmüş ve mahkûmlardan gönüllü 368 kişinin özel bir kanuna binaen Filistin cephesine gönderilmesi hususunun Harbiye Nezaretine bildirilmesi 2 Temmuz 1918 tarihinde karar altına alınmıştı.⁴⁷

Nablus (Megiddo) Muharebesi - 1918

Eylül 1918’e gelindiğinde Filistin Cephesi’ndeki İngiliz ordusu, General Allenby komutasında iki piyade kolordusuyla (20 ve 21’inci Kolordular) Çöl Atlı Piyade Kolordusu, Fransız ve İtalyan müfrezeleriyle ordu bağlı birliklerinden kurulmuş bulunuyordu. 5’inci Uçak Filosu ile 40’inci Hava filosu Remle’de bulunuyordu. Liman von Sanders komutasındaki Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı ise 4’üncü (Komutanı, Cemal Mersinli Paşa), 7’nci (Komutanı Mustafa Kemal Paşa) ve 8’inci (Cevat Çobanlı Paşa) Ordulardan müteşekkildi. İngiliz tümenleri personel, silah sayısı, cephane miktarı bakımından üç kat daha üstündüler. Süvari tümeni sayısında ise bire dört üstünlüğe sahip olup, hava ve deniz üstünlükleri de hesaba katılırsa bu üstünlük daha da artmakta idi.⁴⁸

General Allenby’nin uçaklar ve Araplar olmak üzere Türklere karşı kullanacağı iki yeni silahı vardı. Şerif Hüseyin’in oğlu Faysal’a bağlı Araplar Lawrence’ın öncülüğünde, Türkleri Hicaz demiryolu hattı boyunca taciz etmekte, hareketlerini kısıtlamakta ve morallerini bozmaktaydı. Şimdi ise İngilizler tarafından gerçekleştirilecek nihai taarruza doğrudan katkıda bulunacaklardı. Nitekim 16 ve 17 Eylül 1918’de Dera’nın kuzey, güney ve batısında bulunan demiryollarını havaya uçurdular. Bu saldırılar Türklerin ikmal akışını fiili olarak aksattı.⁴⁹ Şam’a gelinceye kadar çekilme sırasında da Türk ordusunun dağılık erleri, zayıf bölümleri, Arap kuvvetleri tarafından baskına uğradı, Lawrence’ın hatratına göre muharebenin bu son safhasında 5000’den fazla Türk’ü şehit etmişler, 8000’den fazlasını esir almışlardı.⁵⁰

⁴⁶ Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 203-206.

⁴⁷ *Filistin*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul, 2009, s. 159.

⁴⁸ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi*, IV. Cilt 2.Kısım, s. 615-618.

⁴⁹ Liddell Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 554.

⁵⁰ Albay Şerif Güralp, *1918 Yılında Türk Ordusunun Filistin ve Suriye’den Çekilişinde 3’üncü Süvari Tümeninin Harekâtı*, Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 39.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Allenby'nin ordusuna uçakların katkısı ise oldukça önemliydi. Sürekli hava saldırılarıyla gökyüzü hâkimiyetini sağlayan uçaklar, Türklerin Afule'deki ana telgraf ve telefon santralini şiddetli bir şekilde bombalayarak Türkleri sağır ve dilsiz bıraktılar. Bundan başka Nablus ve Tulkarim'deki iki ordu karargâhı İngiliz uçakları tarafından bombardımana tutuldu. Karargâhın muhabere hatları o denli etkili bir şekilde tahrip edildi ki, karargâhların gün boyunca hem Nasıra ile hem de kıyıdaki tümenleriyle irtibatı kesildi.⁵¹

Yıldırım Ordular Grubu üç ordusunu 90 kilometrelik bir cepheye yaymıştı. Şeria nehri cepheyi ikiye böldüğü gibi, arazinin dağlık ve yolsuz oluşu cephe gerisinde bir yönden diğer yöne kuvvet kaydırmayı güçleştiriyordu. Kuvvet, araç ve gereçlerinin azlığı nedeniyle dört aylık bir zamanda ancak birbiri gerisinde birkaç mevzi güçlendirilmişse de bunlar basit siperlerden ibaretti. Tel örgü engelleri ise çok az yerde yapılabilmmişti. Türk tümenleri en çok beş kilometrelik bir mevzi kesimini savunabilecek güçte olduklarından; 90 kilometrelik geniş bir cephenin savunulması için 18 tümene ihtiyaç vardı. Her ordu ve kolordu için ayrılması gereken yeterli stratejik ihtiyatta bu sayıya katılırsa, 20 civarında tümene ihtiyaç duyuluyordu.

Filistin cephesinde İngilizler taarruza hazırlanırken Türk Başkomutanlığı, Filistin ve Suriye Cephesini, diğer cephelerden (Kafkasya'dan iki tümen, Romanya'dan 15'inci Tümen ve İstanbul'da kurulmakta olan 49'uncu Tümen) çekeceği tümenlerle takviye etmek olanağına sahipken bunu yapmamış, Kafkasya'nın istilası, Medine'nin korunması gibi düşüncelerle kesin sonuç yerine gerekli kuvvetleri toplayamamıştır.⁵²

19 Eylül 1918'de Osmanlı 8'inci Ordusunun batı kanadını ayırma taarruzu şeklinde başlayan Nablus Muharebesi'nde en gözle görülür başarısızlık, Cevat Paşa'nın ihtiyatı olan 46'ncı Piyade Tümeninin fiilen yok olması ve imha edilmesiydi. 8'inci Ordu Komutanı Cevat Paşa bu tümeni 19 Eylül'de muharebeye sokmuştu. Ancak 22'nci Kolordu Komutanı Albay Refet (Bele) iki alaylı tümenin bir alayını Kabaktepe'de zayıf bir durumda kuşatılmış bulunan 20'nci Piyade Tümenine, diğer alayı da kolordu karargâhının yanında bulunan Sehpalı Tepe'yi takviye etmek için gönderdi. Bu birliklerin gönderilmesi boşunaydı. 46'ncı Tümen etkili bir direniş göstermiş ise de büyük kısmı kısa bir süre sonra imha edildi.

Bu savaşta en göze çarpan eksiklik, muhabere sistemindeki aksaklıktı. İkmal yönünden kendi kendine yeten Kafkasya'daki muharebelerden farklı olarak, Filistin cephesinde hizmet veren ulaştırma hatları savaşın sonuna kadar yetersiz kaldı ve Yıldırım orduları Grubu her zaman yiyecek, mühimmat ve malzeme kıtlığı çekti.⁵³ Bu sırada Türk birliklerinin içine düştüğü durum, 7'nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal'in İstanbul'daki Başkomutanlığa gönderdiği 21 Eylül 1918 tarihli şifre telgrafından da anlaşılacağı gibi son derece vahimdi. Bu telgrafta şu satırlar yer almaktaydı:

"Düşman süvarilerinin Semah'a kadar vasıl oldukları anlaşılıyor. Sekizinci Ordu kalmamıştır. Yedinci Orduyu Vadi-i Kara şimaline çekmeğe çalışıyorum. Ordu henüz

⁵¹ Basil Liddell Hart, *a.g.e.*, s.554-555.

⁵² *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi*, IV. Cilt 2.Kısım, s. 618-619.

⁵³ Edward J. Erickson, *I. Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, s.237-242.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

intizamını muhafaza etmektedir. Ancak gıda ve cephane meselesi şayan-ı teemmüldür. Dördüncü Ordu Bisan'ı tutturmağa gayret ediyorum. Her hâlde şimâlden mezkûr noktaya kadar kuvvet yetiştirilmesi hayat ve memat meselesidir. Ben karargâhımla Ordunun merkezi gerisinde mebhûs vadide Beyt-i Hasan'dayım. Grup Kumandanlığı ile irtibat yoktur."⁵⁴

Bu süre zarfında Irak'taki İngiliz ordusu Mayıs 1918'de Kerkük'ü ele geçirdi, General Allenby emrindeki İngiliz ordusu ise Şeria nehrini geçerek hızla kuzeye doğru ilerledi. Halep'in düşmesi ve Fransızların Beyrut'u işgal etmeleri ile düşman kuvvetleri Anadolu'nun eşğine kadar gelmiş bulunuyordu.⁵⁵ 1 Ekim'de Şam'a, 28 Ekim'de Halep'e ulaşan General Allenby'nin ordusunu Halep kuzeyinde Katma'da durdurmayı başaran Mustafa Kemal'in 7'nci Orduyu başarılı bir biçimde geri çekmesi ve ordunun mevcudiyetini muhafaza etmesi büyük bir harekât başarısıydı.⁵⁶ Çünkü Türk ordusu kuzeye doğru geri çekilirken Şerif Hüseyin'e bağlı Arap aşiretleri sürekli saldırılarda bulunmuş ve Halep'de sokak savaşları cereyan etmiştir. Nitekim Mustafa Kemal'in 3'üncü Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği 25 Ekim tarihli emirde, "*Halep'in şarkından hücum etmeye fırsat bulan Şerif Hüseyin'e bağlı Araplarla yapılan sokak muharebesi neticesinde isyancıların püskürtülmüş olduğu, ancak Halep ahalisinin tamamen isyancılara katıldığı, silah ve bombalarla isyana devam etmekte oldukları, 20'nci Kolordunun hâlihazırda isyanda bulunan Halep'in güneyinde bırakmamak için kolordunun çekileceği, ordu karargâhının da Katma'ya gideceği*" yazılıdır.⁵⁷

Mustafa Kemal Paşa, Liman von Sanders'in İstanbul'a çağrılmasından sonra, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı gün (30 Ekim 1918), Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na tayin edildi.⁵⁸

Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığı zaman İngilizler tüm Suriye ve Irak kentlerinde yönetimi ellerine geçirmiş bulunuyorlardı. Ancak Musul bu kontrolün dışında kalmıştı. Bütün Arap kentlerinin yönetimi askeri bakımdan İngilizlerin elindeydi. Ancak savaş boyunca İngilizlerin çeşitli vaatleri olmuştu. Önce kendilerine bölgeyle ilgili bazı sözler vermişlerdi. Sonra Fransızlara bazı sözleri olmuştu ve Filistin'de ki Yahudiler de unutulmamıştı. İngilizler verdikleri sözleri büyük ölçüde yerine getirmeye çalıştılar. Ancak

⁵⁴ ATASE Arşivi, BDH, K:3705, D: 28, F:13. Nablus Muharebesinde uğranılan hezimet neticesinde Türk ordusunun geri çekilmesinden ve kaybedilen toprakların yarattığı endişeden vatanın bir felakete sürüklendiğini düşünen Adana Valisi Nazım Bey ise, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 29 Eylül 1918 tarihli telgrafta; askeri hususlara ilişkin görüş bildirme yetkisi olmadığını altını çizerek Filistin cephesinde ordunun zor şartlarda olduğunu, Halep ve Adana'da güçlü bir kuvvetin oluşturulması gerektiğini söylemişti. Dahiliye Nezareti de bu telgraftı Sadrazam (Başbakan) Talat Paşa'ya bildirmiştir. bkz. *Filistin*, s.161-162.

⁵⁵ Kemal H. Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 98.

⁵⁶ Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 252.

⁵⁷ ATASE Arşivi, BDH, K.: 3707, D:34, F:24.

⁵⁸ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi(HTVD)*, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Sayı:27, Mart 1959, Vesika:690-A,B,C.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Arapların kralı olma planı suya düşen Şerif Hüseyin, Arapların tek bir devlet halinde değil, ayrı devletler halinde varlıklarını devam ettireceğini kabul etmek zorunda kaldı.⁵⁹

Lawrence tarafından Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'da uyandırılmış umutlar söndü. Faysal'ı en çok düş kırıklığına uğratan şey kendilerine vaat edilen Arap Konfederasyonunun Filistin'i içermemesinden ziyade Lübnan'ı içine almamış olması ve Suriye'nin Fransız denetimine verilmesiydi.⁶⁰

Türk ordusu Kasım 1918'de silahlarını bırakıp yurduna dönmedi. Bu konuda Mustafa Kemal'in Halep'e geldikten sonra yayınladığı günlük emirlere bakıldığında fırkaları teftişte yaptığı tespit ve önlemler,⁶¹ aldırıldığı güvenlik tedbirleri⁶² ile elde kalan kuvvetleri istifade edilebilir bir hale getirerek savunmayı olabilecek saldırılara karşı güçlü kılmayı amaçlamıştı. Karargâhiyla Katma'ya geldikten sonra Ayıntab (Gaziantep) Menzil Mıntika Müfettişi Binbaşı Behram Bey'e Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından üç gün önce gönderdiği telgrafta,⁶³ Cerablus⁶⁴ köprüsünün özel bir müfreze ile işgal ettirilmesi, mecburiyet hâsıl olmadıkça son ana kadar muhafaza ettirileceğini emretmiştir.

İngiliz ve Fransızların Yıldırım Orduları'nın mukavemeti halinde, Adana ve İskenderun bölgesini işgal edecekleri yolunda Osmanlı Hükümetine baskı yapmalarına rağmen Mustafa

⁵⁹ Justin McCarthy, *Osmanlı'ya Veda*, çev. Mehmet Tuncel, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006, s.307. Üçüncü Gazze Muharebesine rastlayan tarihte, Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilan eden Amerika Birleşik Devletleri'nin çok geçmeden savaşın kazanılması açısından belirleyici önem taşıdığı anlaşılmıştı. Başkan Wilson, 8 Ocak 1918'de kendi hedeflerini, 14 madde halinde ilan etti. Wilson Prensipleri olarak bilinen bu prensiplere göre, sömürge sorunlarının çözümünde "ilgili halkların çıkarları ile egemenlik hakları tartışılan devletin adil taleplerinin eşit ağırlık taşınması" öngörülüyor, toprak anlaşmazlıklarının "rakip devletlerin taleplerinin uzlaştırılmasıyla değil, ilgili halkların çıkarlarına ve yararlarına göre çözülmesi" gerektiğinde ısrar ediliyordu. Bunun üzerine gerek İngiliz hükümeti ve gerekse Fransız hükümeti istila veya yabancı halkların egemenlik altına alınması gibi hiçbir fikir taşımadıklarını açıklamışlardı. Ancak Sykes-Picot Antlaşması'nın Bolşeviklerce yayımlanması Orta Doğu'daki İngiliz-Fransız emellerini Wilson Prensipleriyle uzlaştırmayı imkânsız hale getirdi. Çözüm olarak Arap toprakları "A" mandaları olarak sınıflandırıldı. Kendi kendilerini yönetebilecek hale gelinceye kadar bir mandater devletin idari tavsiye ve yardım vermesi koşuluyla ancak Arap ülkelerinin bağımsızlıkları geçici bir biçimde tanımlanabilirdi. Bu konuda özellikle Suriye'nin geleceği, İngilizler ile Fransızlar arasında uzun süren bir uyuşmazlığa neden oldu. Ne var ki sonunda, Sykes-Picot paylaşım planı, ana hatlarıyla ve Aralık 1918 tarihli Clemenceau-Lloyd George uzlaşmasında yapılan küçük değişikliklerle onaylandı. Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansında Suriye ve Lübnan, Fransa mandası oldu, Mavera-i Ürdün dâhil Filistin ve Irak ise İngiliz mandası haline geldi. Dolayısıyla denizaşırı barış düzenlemeleri, Wilson Prensiplerinde yer alan halkların kendi kaderlerini tayini gibi yeni bir ilkedden ziyade, ganimetleri yenen taraf alır gibi çok eski bir düstura uygun şekilde yapıldı. Bkz. Jay Winter-Geoffrey Parker-Mary R. Habeck, *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, çev. Tansel Demirel, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012, s.214-220.

⁶⁰ David Fromkin, *a.g.e.*, s. 294.

⁶¹ *ATASE Arşivi*, BDH, K.3705, D:28, F:42. Mustafa Kemal Halep'te bulunduğu sırada 13 Ekim 1918 tarihli emrinde fırkaların mevcut sayı ve teçhizatlarını açıkladıktan sonra 11'inci Fırkadan 3200 kişiye kolera aşısı yapıldığı bilgisini vermektedir.

⁶² *ATASE Arşivi*, BDH, K.3705, D:29, F:9-7.

⁶³ *ATASE Arşivi*, BDH, K:3705, D: 29, F:36-1. Belgenin transkripti EK-2'de yer almaktadır.

⁶⁴ Cerablus: Suriye'nin Halep iline bağlı bir kent. Fırat'ın batı yakasında, Esed Gölü'nün kuzeyinde, Türkiye-Suriye sınırında bulunmaktadır.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

Kemal Paşa, bölgenin teslim ve boşaltılmasından yana olmamış,⁶⁵ hatta İngilizlerin İskenderun’a asker çıkarmaları halinde mukavemet edileceğini, 5 Kasım 1918 tarihinde birliklerine yayınladığı gizli emirde gerekirse silahla karşı konulacağını bildirmiştir.⁶⁶

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı süresince Arap coğrafyasında cereyan eden savaşların en büyük bölümünü hatta tamamını Türk-İngiliz mücadelesi teşkil eder. Bu coğrafyada açılan Irak cephesine ilaveten Suriye-Filistin Cephesi’nde de Osmanlı İmparatorluğu’nun uğramış olduğu büyük hezimet Mondros Mütarekesi’ne giden süreci hızlandırmıştır. Asker sayısındaki büyük eksiklik, eğitim noksanlığı, muhabere araçlarının, lojistik destek unsurlarının yetersizliği Osmanlı ordularının savaşları kaybetmesindeki önemli bir faktör olarak göze çarpmaktadır. Osmanlı Genelkurmayı’nın önemli stratejik hatalarından biri, Sina-Filistin Cephesi’nin devletin devamlılığı için önemini idrak edememesi olmuş, nitekim İkinci Gazze Muharebesi sonrasında İngilizlerin bölgedeki askeri varlığının artmasına ve yapılan hazırlıkların bilinmesine rağmen, bölgedeki bütün birlik komutanların ısrarla yapmış oldukları takviye talepleri göz ardı edilmiş, muharebe gücüne ciddi yük getiren Medine Savunması’nın sona erdirilmesi teklifleri dikkate alınmamıştır. Eldeki kısıtlı birlikler ihtilal sonrasında Rus tehdidi ortadan kalkmasına rağmen Kafkas Cephesi’ne gönderilmiştir.

Bağdat’ın kaybı ve İngiliz birliklerinin Musul istikametinde kuzeye doğru yönelmesi ile Irak Cephesi’nin korkulu bir hal alması, Filistin-Suriye’nin gerçek bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasından sonra Enver Paşa’nın Avrupa harekât alanlarındaki Türk kuvvetlerini geri çekmekle beraber aynı zamanda Alman kuvvetleriyle yardım edilmesi isteği, o zamana kadar zaferin Avrupa harekât alanında elde edileceği yönündeki düşüncesinin de sarsıldığını göstermekteydi. Dolayısıyla Enver Paşa ve Osmanlı Genelkurmayı ne yüzlerce kilometre uzaktaki cephelerde yaşanan gelişmeleri takip edebilmişler ne de stratejik resmi görebilmişlerdi.

30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi imzalandığında Türk tarafında direniş son bulmuş gözükse de, gelinen nokta mütarekenin imzalandığı gün Yıldırım Orduları Grup Komutanı olan Mustafa Kemal Paşa’nın savaş kararını sona erdirmemişti. Mustafa Kemal Paşa’nın bu tutumu, bir süre sonra Anadolu’da önderi olacağı Türk Milli Mücadelesi’nin ilk işareti oldu.

Şerif Hüseyin’in İngilizler yanında saf tutarak Osmanlı İmparatorluğu’na karşı isyana girişmesi kendisine bir çıkar sağlamadığı gibi onu tahtından da yoksun bıraktı. Böylece Ortadoğu’da bugün bile etkisinden bölgenin acı çektiği en büyük bölünmeye zemin hazırlamış oldu. Arap dünyasının Birinci Dünya Savaşı’nın galipleri tarafından bölünmesi, günümüze kadar devam edecek bir felaketin başlangıcı oldu. Bugünkü bölünmüş Arap dünyasını yarattı. Başını İngiltere’nin çektiği emperyal güçler, ekonomik ve sosyal gerçekleri önemsemeyen masa üzerinde cetvelle sınırlarını çizdikleri ülkeler kurdular, daha sonra da bu devletlerin

⁶⁵ HTVD, Sayı:27, Mart 1959, Vesika:714.

⁶⁶ HTVD, Sayı:28, Vesika:735.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

gerçekten kurulmasını zorla sağladılar. Avrupa ülkelerinin Arap dünyası ile ilgili uygulamaları, "*bölünmüş etnik, dini gruplar, parçalanmış ticari yollar*" gibi problemleri beraberinde getirdi.

Kaynaklar

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Arşivi.

BELEN, Fahri, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1917 Yılı Hareketleri*, Gnkur. Basımevi, 1966.

BOSTANCI, Mustafa, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hicaz'da Hâkimiyet Mücadelesi", *Akademik Bakış*, C.7, S.14, 2014.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi, IV. Cilt, (1. Kısım/2. Kısım), Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 1979/1986.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VI Cilt Hicaz, Asir, Yemen Cepheleleri ve Libya Harekâtı 1914-1918, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 1978.

Cemal Paşa, *Hatıralar*, haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010.

ERDEN, Ali Fuad, *Birinci Dünya Harbinde Suriye Hatıraları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003.

ERICKSON, Edward J., *I. Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009.

ERICKSON, Edward J-Mesut UYAR, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.

ERKİLET, Hüseyin Hüsnü Emir, *Yıldırım*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 2002.

Filistin, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009.

FRASER, T.G., *Modern Orta Doğu'nun Kuruluşu*, çev. Füsün Doruker, Remzi Kitapevi, 2011.

FROMKIN, David, *Barışa Son Veren Barış*, çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, 2013.

GÜRALP, Albay Şerif, *1918 Yılında Türk Ordusunun Filistin ve Suriye'den Çekilişinde 3'üncü Süvari Tümeninin Harekâtı*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 2006.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Sayı: 27-28, 1959.

HART, Basil Liddell, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.

HUGHES, Matthew, "Allenby and British Strategy in the Middle East, 1917-18", *The First World War: Middle Eastern Perspective*, Telaviv University, İsrail, 2000.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

HUTCHINSON, Garrie, *Pilgrimage*, Schwartz Publishing, Australia, 2006.

KARPAT, Kemal H., *Kısa Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, 2012.

KAYALI, Hasan, *Jön Türkler ve Araplar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

KÖSE, İsmail, *Şerif Hüseyin*, Kronik Yayınları, 2018.

McCARTHY, Justin, *Osmanlı'ya Veda*, çev. Mehmet Tuncel, Etkileşim Yayınları, 2006.

NEDİM, Şükrü Mahmut, *Filistin Savaşı (1914-1918)*, çev. Abdullah Es, Genelkurmay Basımevi, 1995.

Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın Nu.130, Belge: 49, İstanbul, 2013.

Yigal - Shaul SHAY, *The Changing Land Berween The Jordan and The Sea*, Yad Ben-Zvi Press, Israel, 1999.

SONYEL, Salahi, "Albay T.E.Lawrence, Haşimi Araplarını, Osmanlı İmparatorluğuna Karşı Ayaklanmaları İçin Nasıl Aldattı", *Belleten*, TTK Yayını, Cilt LI, Sayı 199, 1987.

ÜNAL, Levent, "Plan ve Krokilerle Kutü'l Amâre Zaferi", *Kütü'l Amâre Zafer I.Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*, ATAM Yayınları, 2016.

ÜNALP, F. Rezzan, "1916 Kutü'l Amâre Zaferi: Komutanlar ve Harekâtın Sonuçları", *Kütü'l Amâre Zafer I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi*, ATAM Yayınları, 2016.

ÜZEN, İsmet, "İngilizlerin Kudüs'ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H. H. Allenby'nin Kudüs'e Törenle Girişi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2009.

ÜZEN, İsmet, *I. Dünya Harbinde Sina Cephesi ve Çöl Hatıraları*, Selis Yayınları, 2007.

WINTER Jay-Geoffrey PARKER-Mary HABECK, *I. Dünya Savaşı ve 20.Yüzyıl*, çev. Tansel Demirel, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

EK-1⁶⁷

Yıldırım Orduları Grubu
Yedinci Ordu Kumandanlığı
Şube 1
Haleb Sebil Bağçesi
25(10/34
Sa.5.50 sonra
Ordu Emri
(10)

Üçüncü Kolordu Kumandanlığına

1. Bugün Haleb'in şarkından şehre hücum etmeğe fırsat bulan Şerif Urbani icra olunan sokak muharebesi neticesinde ve Yirminci Kolordunun sol cenahında Birinci Fırka topçusunun da iştirakiyle tard edilmiş ise de Halep ahalişi hemen kâmilen isyan ve usâta iltihak eylemiş ve silah ve bomba istimaliyle isyanda devam etmekte bulunmuştur.

İngiliz piyadesi Kolordu cephesine temas eylemiştir. Bundan başka birçok otomobilin (Handuman)'dan (Hangazali)'ye kuvvet taşıdıkları görülmüştür.

2. Yirminci Kolorduyu hâl-i isyanda bulunan Haleb'in cenubunda bırakmamak için mezkûr Kolordu bu gece (Kefr-i basem- Anedan-Ma'arra- El-hüseyniye-Helan) hattına çekilecektir.

Kolordu bundan sonraki harekâtını 25/10/34 tarihli ve 9 numaralı talimat dairesinde icra edecektir.

Haleb'de ve (Müslimiye)'deki istasyonların tahribi ve en son trenin tahriki unutulmamalıdır.

3. Ordu karargâhı bu gece (Katma) 'ya gidecektir.

4. Bu emir Harekât Şubesinin 25/10/34 tarih ve 10 numrosuyla Yirminci Kolordu Kumandanlığına tahriren tebliğ olunmuştur.

Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari

7. Ordu Kumandanı

Mustafa Kemal

Bu emrin bir suretinin Kolordu şifresiyle Adana'da Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığına telgrafla tebliğ ettirilmesi mercûdur.

Aslına mutabıktır.

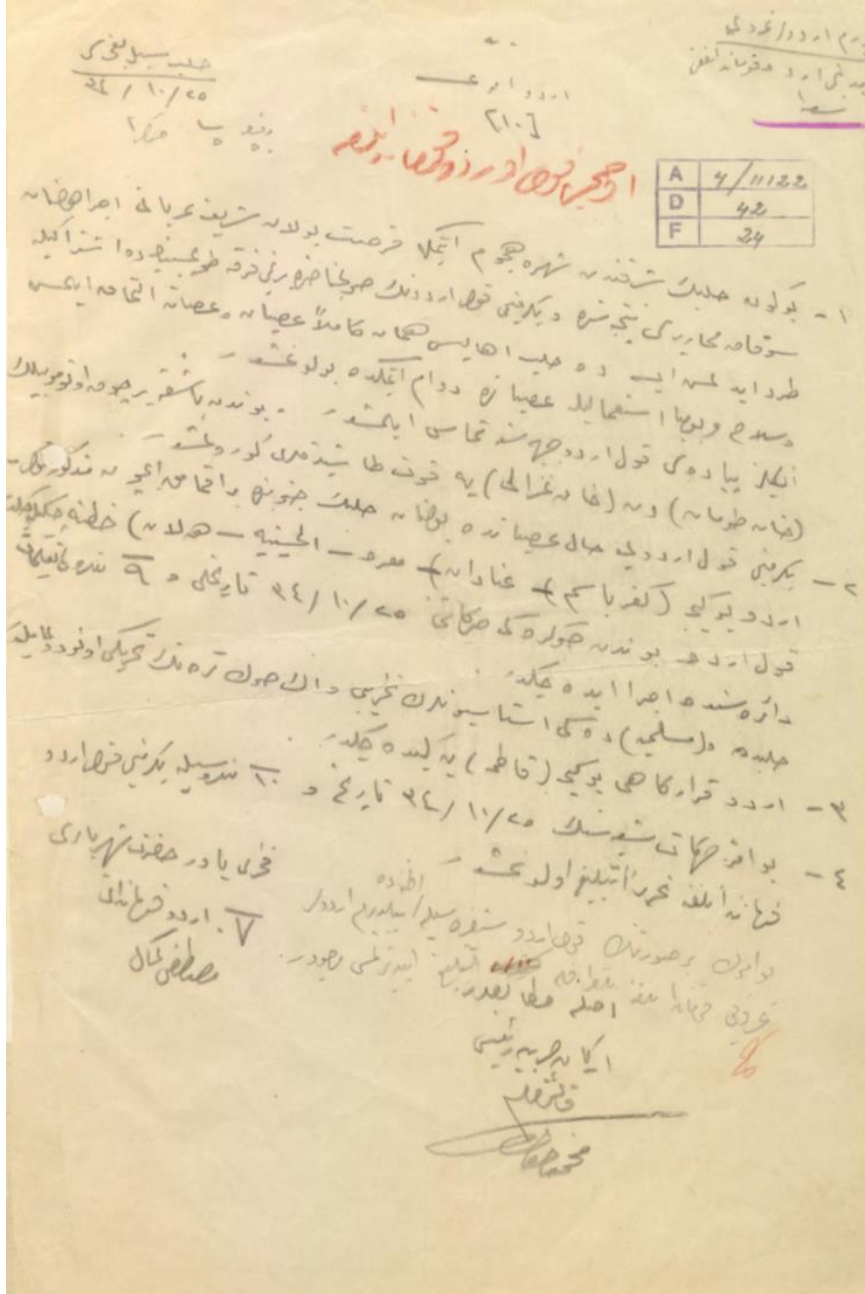
Erkâm Harbiye Reisi

Kaymakam

Mehmet Hayri

⁶⁷ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, K:3704, D: 34, F: 24.(Belgenin Transkripti)

EK-1 Devamı⁶⁸

⁶⁸ ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, K:3704, D: 34, F: 24.

Journal of Anglo-Turkish Relations, Volume 2, Number 1, January 2021

Ünalp, F. Rezzan. “Birinci Dünya Savaşı’nda Sina/Filistin-Suriye Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi ve Sonuçları”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 2, No. 1, (January 2021), pp. 47-69.

EK-2⁶⁹

Şifre Katma/27/10/34

Ayntab Menzil Mıntıka Müfettişi Binbaşı Behram Bey’e

Cerablus Köprüsü hususi bir müfreze ile işgal ettirilib mecburiyyet-i kat’iyye olmadıkça son ana kadar muhafaza ettirilecektir. Zaruret-i mutlaka halinde istihzarat vechile tahrib edilip müfreze şimale çekilmelidir. Bu babda bundan başka hiçbir makamatin emrine riayet edilmeyecektir. Bu emrin Cerablus Menzil Nokta Kumandanlığına tebliğ olunarak ve onun tarafından mahrem tutulacaktır. Orada tahrib için gönderilmiş Alman Müfrezesi var ise mezkûr müfrezenin kendi başına veya başka taraftan alacağı emir üzerine vaktinden evvel tahribat yapmasına kat’iyyen mu’manaat olunarak ve fakat zaruret-i kat’iyye halinde tahrib keyfiyyeti te’min edilmiş bulunacaktır. Bu emrin icrasının temin edildiği bana bildirilecektir.

Fahr-i Yaveri Hazret-i Şehriyari

Yedinci Ordu Kumandanı

Mustafa Kemal

⁶⁹ *ATASE Arşivi*, BDH, K:3705, D: 29, F: 36-1. Yedinci Ordu Komutanı Mustafa Kemal’in 27 Ekim 1918’de Katma’dan Cerablus köprüsünün muhafazasına ilişkin telgrafı.